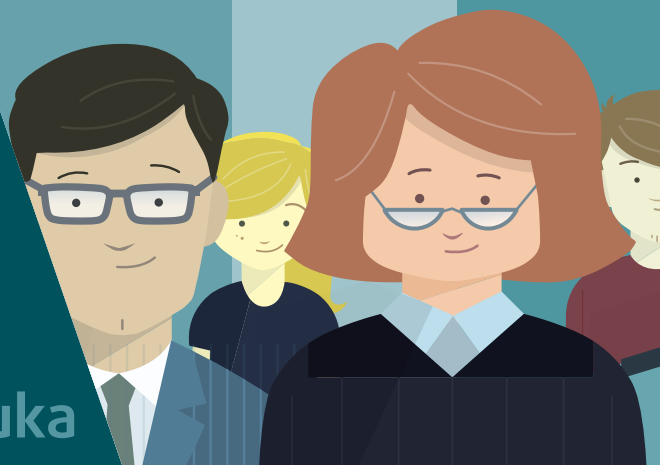

Vaiko interesus atitinkantis teisingumas. Specialistų patirtis ir nuomonės

Santrauka

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje išvardytos teisės yra itin reikšmingos ginant vaiko teises teismo procesuose. Svarbiausios jų – žmogaus orumas (1 straipsnis), kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudimo uždraudimas (4 straipsnis), teisė į laisvę ir saugumą (6 straipsnis), teisė į privatų ir šeimos gyvenimą (7 straipsnis), asmens duomenų apsauga (8 straipsnis), diskriminacijos uždraudimas (21 straipsnis), vaiko teisės (24 straipsnis) ir teisė į veiksmingą teisinę gynybą (47 straipsnis).

Visos Europos Sąjungos (ES) valstybės narės privalo užtikrinti, kad visuose veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia būtų vadovujamasi vaiko interesais. Tai ypač svarbu tais atvejais, kai vaikai dalyvauja baudžiamuosiuose ir civiliniuose teismo procesuose.

Tokie teismo procesai gali sukelti stresą kiekvienam. Vaikai įtampą jaučia dar stipriau ir net gali būti traumuoti, jei vykdam procedūras nebus atsižvelgiama į vaiko interesus, jei nebus sukuriama tinkama aplinka ir jei su jais dirbantys specialistai nebus tinkamai išmokyti. Tai patiria tūkstančiai vaikų. Remiantis duomenimis, 2010 m. vien 11-oje valstybių narių apie 74 tūkst. vaikų tapo nusikaltimų aukomis, o 495 tūkst. vaikų dalyvavo teismo procesuose, susijusiuose su jų tėvų skyrybomis.

Pagrindinių teisių požiūriu svarbų požiūriu į vaikus teismo procesuose klausimą Jungtinės Tautos (JT) aptarė savo parengtoje [Vaiko teisių konvencijoje](#), kurią yra ratifikavusios visos ES valstybės narės. Toliau vykdydama savo įsipareigojimus šioje srityje, ES populiarina 2010 m. Europos Tarybos (ET) gaires dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo ir

padeda valstybėms narėms geriau užtikrinti vaiko teisių apsaugą jų teismų sistemose.

Šiose Europos Tarybos gairėse raginama vaiko teises žinoti, jomis domėtis, jas ginti ir jų nediskriminuoti. Siekdama nustatyti, koku mastu šios teisės yra ginamos ir įgyvendinamos praktiškai, Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA), bendradarbiaudama su Europos Komisija, surinko ir išnagrino duomenis – jie pateikiami šioje santraukoje. Kaip matyti iš nustatytų faktų, siekiant užtikrinti, kad visoje ES vykdam teisingumą būtų labiau atsižvelgiama į vaiko interesus, reikia dar daug ką nuveikti.

Vaikų dalyvavimo baudžiamuosiuose ir civiliniuose teismo procesuose praktika gerokai skiriasi ne tik tarp valstybių narių, bet ir jų viduje, o tai reiškia, kad reikalingi aiškūs ir nuoseklūs standartai ir gairės, taip pat būtina sisteminė jų įgyvendinimo stebėseną. Parama baudžiamuosiuose ir civiliniuose teismo procesuose dalyvaujantiems vaikams nėra pakankama; vaiką galimai bauginanti teismo aplinka ne visada atitinka vaiko poreikius. Kol kas nėra įprasta pasirūpinti, kad vaikas turėtų galimybę teisme išvengti tiesioginės akistatos su kaltinamaisiais ar liudytojais, arba užtikrinti, kad vaikas būtų informuojamas ir suprastų, kodėl vyksta teismo procesas. Atliekant tyrimą taip pat nustatyta nemažai pavyzdinės praktikos pavyzdžių – kai kurie iš jų pateikiami šioje santraukoje.

Kuo labiau teisingumo sistemos atitiks vaiko interesus, tuo geriau bus užtikrinama vaikų apsauga, jų dalyvavimas bus prasmingesnis, ir teisingumo sistemos taps veiksmingesnės. Remdamosi šioje santraukoje pateikiamais faktais, valstybės narės galės lengviau nustatyti teismo procesuose pasitaikančias kliūtis, spragas ar trūkumus, visų pirma susijusius su

atitinkamų ES direktyvų perkėlimu į nacionalinę teisę ir jų įgyvendinimu. Jei bus laikomasi vaiko interesus atitinkančio požiūrio ir vadovaujamosi Europos

Tarybos gairėmis, dalyvavimas ES teismo procesuose vaikams taps saugesnis.

Duomenų rinkimas ir aprėptis

ES vaiko teisių darbotvarkėje pažymima, kad dėl patikimų ir palyginamų duomenų trūkumo stringa įrodymais pagrįstos politikos kūrimas ir įgyvendinimas. Siekdamas spręsti šią duomenų trūkumo problemą, Europos Komisija ir FRA rėmėsi šioje srityje nuveiktu darbu. Duomenys buvo renkami koordinuotai ir sistemaiškai, vertinant 2010 m. FRA parengtus ir 2012 m. šeimos teisės požiūriu išplėtotus vaiko teisių rodiklius. Šie rodikliai grindžiami Jungtinių Tautų (JT) vyriausiojo žmogaus teisių komisaro (OHCHR)* parengtu teisėmis pagrįstu modelių, kuris yra skirtas vertinti:

- pareigos vykdytojo įsipareigojimus (struktūriniai rodikliai);
- pastangas (proceso rodikliai) laikytis šių standartų;
- rezultatus (rezultato rodikliai).

Siekdama susidaryti išsamų padėties vaizdą, FRA atliko faktinės medžiagos tyrimą, kaip priemonę pasitelkdama apklausą, 10-yje ES valstybių narių – Bulgarijoje, Estijoje, Ispanijoje, Jungtinėje Karalystėje, Kroatijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Suomijoje ir Vokietijoje**; šalys buvo atrinktos taip, kad atspindėtų su vaikų dalyvavimu įgyvendinant teisingumą susijusių teismų sistemų ir praktikos įvairovę. Buvo domimasi baudžiamuosiuose ir civiliniuose teismo procesuose dalyvavusių specialistų patirtimi, įžvalgomis ir nuomonėmis, taip pat patirtimi vaikų, kurie tokiose procesuose dalyvavo kaip aukos, liudytojai ar šalys.

Šioje santraukoje aptariamo vaikų ir teisingumo srities FRA atlikto darbo pirmojoje dalyje pristatomos

specialistų nuomonės. Čia nagrinėjami 570-ies teisėjų, prokurorų, advokatų, teismo darbuotojų, psichologų, socialinių darbuotojų ir policijos pareigūnų, kurie kasdien bendrauja su teismo procesuose dalyvaujančiais vaikais, atsakymai. Šiuo darbu prisidėta prie pirminio 10-ies ES valstybių narių proceso ir rezultato rodiklių sudarymo pagal kokybinius duomenis. Remiantis FRA faktinės medžiagos tyrimo antrosios dalies duomenimis, kurie buvo surinkti apklausus pačius vaikus, bus toliau sudaromi proceso ir rezultato rodikliai. Remdamasi bendra specialistų ir vaikų pateiktų duomenų analize, FRA paskelbs nuomonės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo.

Tuo pat metu Europos Komisija rinko visų ES valstybių narių statistinius duomenis, jei tik jų buvo, susijusius su vaikų dalyvavimu teismo procesuose. Šie duomenys apima 2012 m. birželio 1 d. įsigaliojusius ir vėlesnius teisės aktus, reglamentus ir politikos kryptis, turinčius įtakos požiūriui į vaiką teismo procesuose, ir kartu nurodoma, kokie yra trūkumai ir galimos spragos. Šiuo darbu prisidėta prie struktūrinių rodiklių sudarymo.

* OHCHR (2012 m.), *Žmogaus teisių rodikliai. Vertinimo ir įgyvendinimo vadovas* (angl. Human Rights Indicators. A guide to measurement and implementation).

** Prancūzijoje faktinės medžiagos tyrimas buvo atliekamas Il de Franso, Provanso-Alpių-Žydrojo Kranto, Frans Kontės, Ronos-Alpių, Puatu-Sarantų, Šiaurės-Pa de Kalės, Bretanės ir Reunono srityse; Vokietijoje – Berlyno-Brandenburg, Heseno, Bavarijos, Žemutinės Saksonijos, Reino krašto-Pfalco, Šiaurės Reino-Vestfalijos, Hamburgo, Saro krašto, Brandenburg, Tiuringijos ir Meklenburgo-Pomeranijos žemėse; Ispanijoje – Andalūzijos, Katalonijos ir Madrido srityse; Jungtinėje Karalystėje – Anglijoje, Velse ir Škotijoje.

Pagrindiniai nustatyti faktai ir įrodymais pagrįstos rekomendacijos

Teisė būti išklaustyam

Kad dalyvavimas teismo procesuose būtų veiksmingas, būtina užtikrinti teisę būti išklaustyam ir išreikšti savo nuomonę. Šią teisę vaikams garantuoja ES, Europos Taryba ir JT.

Vis dėlto vien to, kad vaikas išreiškia savo nuomonę, nepakanka. Kad jo dalyvavimas būtų prasmingas, būtina, kad atitinkamos institucijos, siekdamos išsiaiškinti konkrečius vaiko poreikius ir į juos atsižvelgti, sukurtų saugią ir draugišką aplinką ir taikytų tinkamus apklausos metodus.

„Dirbdamas čia pastebėjau esminių pokyčių: [...] anksčiau vaiko apklausa tebūdavo teismo proceso formalumas, tačiau dabar taip nėra.“ (Ispanija, teismo darbuotojas)

Kai kurie respondentai mano, kad apklausti vaikus ne visada yra prasminga ir reikalinga, ir siūlo, esant galimybei, mažinti vaikų apklausų skaičių. Kiti respondentai tvirtai įsitikinę, kad vaiko teisė būti išklauptam ir išreikšti nuomonę turi būti užtikrinama, tačiau visada privalu atsižvelgti į jų raidos etapą, kalbinius gebėjimus ir sveikatos būklę.

„Jauni žmonės nori žinoti, kad už sprendimo priėmimą atsakingas asmuo, priimdamas sprendimą, yra juos išklauses. Daugelis jaunų žmonių nenori sprendimo priimti patys. Jie supranta, kad tai ne jų atsakomybė, ir jiems nereikalinga papildoma įtampa. Vis dėlto jie nori būti tikri, kad teismo procese sprendimą priimantis asmuo yra juos išklauses.“ (Jungtinė Karalystė, socialinis darbuotojas)

FRA faktinės medžiagos tyrimo duomenimis, baudžiamuosiuose procesuose vaikai apklausiami dažniau nei civiliniuose, nes baudžiamosiose bylose reikia surinkti kuo daugiau įrodymų. Vaikams ne visada būtina dalyvauti civiliniame procese, pavyzdžiui, nagrinėjant šeimos teisės bylas, susijusias su skyrybomis ar globa. Baudžiamajame procese taikoma daugiau procedūrinių apsaugos priemonių nei civiliniame, ypač kai vaikas yra auka, o ne liudytojas. Civiliniame procese institucijos tam tikras procedūrinės teisės taip pat dažniau užtikrina vaikams, kurie yra ieškovai, o ne liudytojai ar šalys. Vaizdo įrašymo priemonės ir vaiko interesus atitinkantys apklausos kambariai dažniau naudojami baudžiamajame nei civiliniame procese.

Visi dalyvavusieji apklausoje pabrėžia, kad labai svarbu, jog visų dalyvaujančių specialistų darbas būtų koordinuojamas, idant bet koks neigiamas poveikis, kurį vaikas gali patirti, būtų kuo mažesnis ir kuo lengvesnis. Apskritai, jei vaiko apklausą atlieka išmokytas specialistas ir yra naudojamas vaiko apklausos rengimo nurodymais, specialistų elgesys vertinamas kaip tinkamesnis. Vaikai jaučiasi saugiau, jei apklausų rengiama mažiau, jose dalyvauja mažiau žmonių ir apklausą vykdo tik vienas išmokytas specialistas. Taip pat jie gali geriau pasinaudoti savo teisėmis ir pateikti tikresnius, objektyvesnius parodymus.

„[...] vaikas su tėvais atvyksta į policiją ir sako, kad yra tai sakęs policijai, manydamas, kad policija yra valstybinė institucija, kurioje nevalia meluoti. Jis atvyksta į bylos nagrinėjimą ir sako, kad yra tai sakęs teisme, kai byla buvo nagrinėjama apygardos teisme. O dabar mes jį kviečiame atvykti čia ir pakartoti tai trečią kartą. Baisu.“ (Kroatija, psichologas)

Remiantis duomenimis, kuriuos FRA surinko 10-ųjų tiriamų ES valstybių narių, kartais valstybės narės

nesugeba įgyvendinti vaiko teisės būti išklauptam teismo procese. Manoma, kad bylos nagrinėjimas tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procese vaiką traumuoja. Vis dėlto tiek baudžiamajame, tiek civiliniame procese padaryta tam tikra pažanga siekiant, kad vykdant teisingumą būtų labiau atsižvelgiama į vaiko interesus. Tai pasiekta užtikrinus, kad teismo procese dažniau dalyvautų socialinės priežiūros specialistai, ypač nagrinėjant civilines bylas. Padėjo ir tai, kad buvo priimtos specialios priemonės, skirtos vaikų apsaugai nuo pakartotinės viktimizacijos.

Toliau bendrais bruožais aptariama, kokių kitų veiksmų gali būti imamasi, kad vaikų teisė būti išklauptiems būtų įgyvendinama kuo labiau atsižvelgiant į jų interesus, užtikrinant, kad jie jaustųsi patogiai ir saugiai ir galėtų veiksmingai ir laisvai išreikšti savo nuomonę.

Specializuotų vaikams skirtų teismų steigimas

- Ne visose valstybėse narėse veikia specializuoti baudžiamųjų ir civilinių bylų teismai. Vis dėlto, būtent tokios struktūros dažniau turi vaikams pritaikytas patalpas, taikomas apsaugos priemones, dirba su vaikais dirbti išmokyti specialistai. Jei tokių specializuotų struktūrų ES valstybėse narėse dar nėra, jos turėtų būti kuriamos; taip pat valstybės narės turėtų sukurti teisės ir (arba) teisenos specialistų, kvalifikuotų vaiko teisių ir vaiko interesus atitinkančio teisingumo srityse, sistemą.

Vaiko brandumo lygio nustatymas

- Kad būtų galima nustatyti vaiko vaidmenį teismo procese, labai svarbu žinoti jo brandumo lygį. ES valstybės narės turėtų suformuluoti aiškią teisinę brandumo apibrėžtį.
- Šiuo metu, kol nėra aiškių kriterijų, teisėjai vaiko brandumo lygį vertina savo nuožiūra. ES valstybės narės turėtų pradėti taikyti objektyvesnį vaiko brandumo vertinimo metodą, kurį taikant atsižvelgiama į vaiko amžių ir gebėjimą suprasti.

Procedūrinių apsaugos priemonių nustatymas siekiant užtikrinti vaikų dalyvavimą

- Specialistų nuomone, baudžiamuosiuose procesuose taikomos procedūrinės apsaugos priemonės, pavyzdžiui, aplinkos, kurioje atliekama apklausa, pritaikymas vaiko interesams, padeda mažinti vaiko patiriamą stresą ir pakartotinės

viktimizacijos riziką. ES valstybių narių baudžiamuosiuose ir civiliniuose procesuose atliekamos apklausos, taip pat ikiteisminės apklausos turėtų būti filmuojamos, kad vaikams netektų be reikalo kartoti to paties ir būtų galima užtikrinti, jog įrodymai yra teisiškai leistini. Baudžiamuosiuose procesuose ES valstybės narės turėtų taikyti priemones, kurios padėtų išvengti vaiko ir kaltinamojo ar bet kokios kitos šalies, kurią vaikas gali suvokti kaip grėsmę, kontakto. Civiliniuose procesuose ES valstybės narės turėtų dažniau svarstyti galimybę vietoj bylos nagrinėjimo teisme pasinaudoti tarpininko paslaugomis.

- Aštuoniose iš 10-ies tirtų valstybių narių galioja baudžiamosios teisės nuostatos dėl vaiko kaip aukos teisės būti išklaustyti ir šešiose – dėl vaiko kaip liudytojo teisės būti išklaustyti. Civilinėje teisėje, atsižvelgiant į tai, kokios rūšies byla yra nagrinėjama, vaiko apklausa gali būti privaloma arba neprivaloma, arba tai gali būti nereglamentuota. Valstybės narės ir, atitinkamai atvejais, ES turėtų laikytis įtraukęsni požiūrio – procedūrinės apsaugos priemonės turėtų būti taikomos visada, kai teismo procese nagrinėjant bylas dalyvauja vaikai, o kartu turėtų būti vertinamas ir vaiko brandumas.
- ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad vaikų apklausas atliktų tik išmokyti specialistai, ir padidinti apklauose dalyvaujančių atitinkamos specializacijos išmokytų specialistų skaičių. Šiuo tikslu specialistai turi būti mokomi vaiko interesus atitinkančių apklausų metodų. Valdžios institucijos taip pat turėtų užtikrinti, kad visais teismo proceso etapais nuo vaiko tėvų nepriklausomas patikimas asmuo vaikui teiktų paramą, ypač tada, kai vaikas informuojamas apie apklausus ir joms ruošiamas. Planuojant ES politiką daug dėmesio taip pat turėtų būti skiriama specialistų mokymo ir mokymo programų derinimo klausimams.

Nemokamos teisinės pagalbos, įskaitant nemokamą ir laisvai prieinamą vaiko teisinį atstovavimą, užtikrinimas

- Kai kurios ES valstybės narės nemokamą teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose užtikrina tik finansiškai remtiniems asmenims. Visų šalių respondentai nurodo, kad civilinėse bylose vaiko teisinis atstovavimas yra nepakankamas. ES valstybės narės turėtų besąlygiškai teikti teisinę pagalbą visiems vaikams. Ši pagalba turėtų apimti galimybę būti nemokamai atstovaujamiems per visą teismo procesą ir tokių biurokratiščių kliūčių, kaip pernelyg užtęstas procesas ar buities ir gyvenimo sąlygų tikrinimas, pašalinimą.

- ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad visiems vaikams ir jų tėvams ir (arba) globėjams būtų pateikiami aiškūs nurodymai, kaip gauti teisinę pagalbą, ir kad vaikams tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procese atstovautų atitinkamos specializacijos vaikų advokatai.

Pavyzdinė praktika

Grupinio atstovavimo modelis

Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje ir Velse) bet kuriam vaikui, kuris yra civilinės bylos šalis, skiriamas globėjas iš Vaiko ir šeimos teismo patariamąsios ir paramos tarnybos (angl. *Child and Family Court Advisory and Support Service*), kuris teismo procese dalyvauja vaiko vardu. Globėjai atstovauja vaikams teisme ir yra įpareigoti pranešti apie vaiko pageidavimus ir savijautą. Jie taip pat privalo paaiškinti vaikams teisinį procesą ir informuoti juos apie bylos eigą ir baigtį. Be to, globėjai skiria teisės patarėjus, kurie veikia kaip teisiniai vaikų atstovai, kai taikomas vadinamojo grupinio atstovavimo modelis. Jei globėjo nuomonė dėl geriausio atstovavimo vaiko interesams nesutampa su paties vaiko nuomone, atstovauti vaikui atskira tvarka gali teisės patarėjas.

Suomijoje, jei dėl interesų konflikto tėvai negali būti vaiko globėjai teismo procese, yra paskiriamas geriausiai vaiko interesams teisme atstovaujantis globėjas. Kai kuriose Suomijos savivaldybėse (pavyzdžiui, Kouvolo-Kotkos regione) globėjais *ad litem* gali būti skiriami ir socialinis darbuotojas, ir teisininkas – tokia bendradarbiavimo sistema dar žinoma kaip grupinis atstovavimas.

Proceso sutrumpinimas

- Septyniose iš 10-ies tirtų ES valstybių narių galioja konkrečios teisinės nuostatos, kuriomis siekiama, kad baudžiamosios bylos, kuriose dalyvauja vaikai, nebūtų nepagrįstai užtęsimos, o civilinės bylos, kuriose dalyvauja vaikai, skubos tvarka nagrinėjamos tik trijose valstybėse narėse, ir tai tik tam tikromis aplinkybėmis. ES valstybės narės turėtų pradėti taikyti veiksmingas apsaugos priemones, padedančias užtikrinti, kad bylos nebūtų nepagrįstai užtęsimos.
- Valstybės narės turėtų pradėti taikyti aiškias taisykles ir taip sumažinti bendrą vaiko apklausų skaičių, leidžiamą nagrinėjant tiek civilines, tiek baudžiamąsias bylas. Siekdamas sumažinti apklausų skaičių, ES valstybės narės turėtų

stiprinti procese dalyvaujančių įvairių sričių specialistų bendradarbiavimą.

Vaiko apklausos taisyklių ir gairių specialistams rengimas

- FRA faktinės medžiagos tyrimo duomenimis, apklausos metodai paprastai priklauso nuo konkretaus specialisto įgūdžių ir skiriasi įvairiuose teismuose ir regionuose. Taikant standartizuotas išsamias taisykles arba gaires, pavyzdžiui, tokias, kokias parengtos Suomijoje arba Jungtinėje Karalystėje, rengiama mažiau apklausų,

o ryšys su vaiku tampa glaudesnis. ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad visiems visuose teismo procesuose dalyvaujantiems specialistams būtų sudarytos sąlygos susipažinti su aiškiomis vaiko interesus atitinkančiomis vaiko apklausos taisyklėmis ir gairėmis. Jos turėtų derėti su procedūrų standartizavimo nuostatomis ir atitikti įvairių subjektų koordinuotus veiksmus, kad apklausos būtų nuoseklios. Šie pavyzdinės praktikos pavyzdžiai gali būti atspirties taškas. Keitimasis gairėmis ir pavyzdinės praktikos pavyzdžiais tiek valstybių narių viduje, tiek tarp valstybių narių galėtų padėti patobulinti procedūras.

Pavyzdinė praktika

Vaikų apklausų rengimo gairių kūrimas

Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje ir Velse) Teisingumo ministerija 2011 m. ataskaitoje pateikė vaikus, kurie yra aukos arba liudytojai, apklausų rengimo gaires. Gairės „Kaip surinkti kokybiškus įrodymus baudžiamuosiuose procesuose. Aukų ir liudytojų apklausų rengimo ir specialiųjų priemonių taikymo patarimai“* (angl. *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on interviewing victims and witnesses and guidance on using special measures*, ABE) yra skirtos visiems atitinkamuose tyrimuose dalyvaujantiems policijos pareigūnams, tiek su suaugusiais, tiek su vaikais dirbantiems socialinės priežiūros darbuotojams ir teisinių profesijų atstovams. Pagal šias gaires vaikų apklausas siūloma filmuoti ir paskui tą medžiagą panaudoti kaip vaiko pirminius parodymus.

Škotijos vyriausybė savo 2011 m. leidinyje taip pat pateikė geriausių apklausų rengimo būdų gaires „Bendros tiriamosios liudytojų tapusių vaikų apklausos rengimo Škotijoje gairės“** (angl. *Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland*). Šiose gairėse nurodoma, kad apklausos turi būti bendros, filmuojamos, rengiamos specialiai išmokytų policijos pareigūnų ir socialinių darbuotojų. Bendras tiriamasis apklausas rengti išmokyti socialiniai darbuotojai bendradarbiauja ir dirba kartu su policijos pareigūnais, kad, prireikus surengti apklausą, būtų galima skubiai reaguoti. Nors šios apklausos filmuojamos, paprastai žodinius parodymus vaikai duoda gyvai.

Suomijoje policijos pareigūnai ir psichologai vadovaujasi vaikų apklausos ir informavimo gairėmis. Šias gaires parengė Nacionalinis gerovės ir sveikatos mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros centras*** (suom. *Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, STAKES/Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården, STAKES*). Be to, Suomija yra parengusi specialų gairių rinkinį, kuriuo remiantis rengiamos seksualinės prievartos ir (arba) smurto ir užpuolimų aukomis tapusių vaikų apklausos.

* Kaip surinkti kokybiškus įrodymus baudžiamuosiuose procesuose. Aukų ir liudytojų apklausų rengimo specialiųjų priemonių taikymo patarimai, www.justice.gov.uk/downloads/victims-and-witnesses/vulnerable-witnesses/achieving-best-evidence-criminal-proceedings.pdf.

** Bendros tiriamosios liudytojų tapusių vaikų apklausos rengimo Škotijoje gairės, www.scotland.gov.uk/Publications/2011/12/16102728/o.

*** STAKES 2003 m. Nusikaltimų, kuriuose vaikai yra tapę seksualinės prievartos ir (arba) smurto ir užpuolimų aukomis, tyrimo gairės (suom. *Opas lapsen seksuaalisen hyväsikäytön ja pahoinpitelyn selvittämisestä*) neskelbiamos viešai.

Vaikams pritaikytų patalpų naudojimas atliekant apklausą

- Net ir tada, kai vykstant baudžiamajam procesui yra galimybė pasinaudoti vaiko interesus atitinkančiais apklausų kambariais, civiliniame procese tokia galimybė pasinaudojama retai. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad galimybė naudotis vaiko interesus atitinkančiais apklausų kambariais būtų sudaroma ne tik sprendžiant visas baudžiamosios teisenos bylas, bet, jei nėra

kitų vaikams pritaikytų patalpų, ir nagrinėjant civilines bylas. Tokie kambariai turėtų būti įrengti visoje šalyje, taip pat ir kaimo vietovėse.

- Labai skiriasi ir tai, kaip valstybėse narėse naudojami jau įrengti vaiko interesus atitinkantys kambariai. Tai priklauso nuo tokių veiksmų kaip, pavyzdžiui, atstumas iki vietos, kurioje yra įrašymo įranga. Kad naudojimas vaikų interesus atitinkančiais kambariais taptų įprasta praktika, turėtų būti pašalintos techninės ir logistinės kliūtys.

Pavyzdinė praktika

Vaiko interesus atitinkančios apklausos rengimo priemonės

Kai kuriose šalyse naudojamos žaislus primenančios priemonės, padedančios vaikams bendrauti per apklausas. Estijos policijos nuvodose įrengtuose vaiko interesus atitinkančiuose apklausų kambariuose, kaip ir daugelyje kitų šalių, naudojamos anatomicinės lėlės, kurias, tiriant seksualinės prievartos bylas, vaikai gali aprengti ar nurengti. Suomijoje, kad padėtų vaikams suformuluoti, ką jie jaučia, socialiniai darbuotojai dažnai naudoja korteles su meškiukų atvaizdais. Vyresniems vaikams taip pat sukurtos panašios kortelės.

Kuovola, Suomija. Įvairaus amžiaus ir išsivystymo lygio vaikų apklausose naudojama medžiaga.

Talinas, Estija. Vaikų apklausose naudojamos lėlės.

- Vaiko interesus atitinkančiuose kambariuose paprastai būna žaislų, be to, įrengta vaizdo įrašymo technika ir priemonės įrodymams rinkti, tačiau, pasak specialistų, dažnai šios priemonės neatitinka amžiaus grupės. ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad tokie vaiko interesus atitinkantys laukiamieji, taip pat apklausų kambariai būtų įrengiami taip, kad atitiktų įvairių amžiaus grupių poreikius.

saugesni ir kalba laisviau, o tai reiškia, kad jų parodymus galima labiau atsižvelgti ir jų dalyvavimas teismo procese tampa prasmingesnis.

„Mano nuomone, jie bijo čia ateiti ir yra išsigandę. Jie apskritai nesupranta, kas vyksta ir kodėl juos čia atvedė, todėl bijo. Toks vaiko supratimas. Pavyzdžiui, viena maža mergaitė kartą manęs paklausė, ar mes ketiname jai suleisti vaistų.“ (Rumunija, teisėjas)

Teisė gauti informaciją

Labai svarbu, kad teismo procedūrose dalyvaujantys vaikai galėtų pasinaudoti teise gauti informaciją, nes tik taip galima užtikrinti veiksmingą vaikų dalyvavimą ir gerovę. Jei visais teismo proceso etapais konkreti informacija bus pateikiama mažais, nesunkiai įsisavinamais kiekiais, galbūt pavyks sumažinti vaiko nerimą, kuris, tikėtina, kils pirmą kartą susidūrus su jam galimai bauginama teismų sistema. Gerai informuoti vaikai įgyja daugiau tikėjimo ir pasitikėjimo savimi ir teismų sistema. Tokie vaikai jaučiasi

Kalbant apie baudžiamąjį teismo procesą, teisė gauti informaciją yra įtvirtinta visų tirtų ES valstybių narių, išskyrus Škotiją ir Jungtinę Karalystę, teisės aktuose. Vis dėlto, iš apklausos medžiagos matyti, kad informacijos vaikams teikimo būdai labai skiriasi, t. y. skiriasi tai, kokia informacija teikiama, kada ji teikiama ir kas ją teikia. Civiliniame teismo procese, kuriame teisės ir socialinės priežiūros specialistai turi daugiau laisvės spręsti, kokia informacija turi būti teikiama vaikui, teisė gauti informaciją reglamentuojama mažiau.

„[Informuoti] yra labai svarbu, nes, jei vaiko su juo teisėmis nesupažindinsime mes, jis neturės galimybės apie jas sužinoti iš niekur kitur. [...] Mano nuomone, vaikui yra labai svarbu suvokti, kad kažkas gali būti jam naudinga, ir reikia leisti jam norėti ir siekti tos naudos.“
(Rumunija, psichologas)

Paprastai tėvai pirmi gauna informaciją apie teismo procesą ir jų vaidmuo informuojant vaiką yra pagrindinis. Dažniausiai tikimasi, kad jie bus pirminis informacijos šaltinis vaikams ir paaiškins jiems visą teismo medžiagą net ir tada, kai ta pati informacija kartu tiesiogiai nusiunčiama jų vaikams. Apie tokią praktiką apklausoje dalyvavę specialistai neturėjo vieningos nuomonės, kadangi tėvų įtaka gali būti šališka, ypač civiliniame procese.

„Iš tikrųjų nėra jokio plano. Mes nesukame sau galvos dėl to, kokia informacija bus pateikta vaikui.“
(Prancūzija, prokuroras)

Dėl to, kokios rūšies informacija turėtų būti teikiama, tiek baudžiamosios, tiek civilinės teisenos specialistai sutaria, kad vaikai turėtų būti informuojami apie jų teises, teismo proceso etapus, tai, ko tikėtis apklausose, ir galimybę pasinaudoti apsaugos priemonėmis. Keletas specialistų diskutavo apie tai, kaip išlaikyti pusiausvyrą ir tinkamai informuoti vaikus, neužkraunant jiems pernelyg didelio informacijos kiekio. Konkreti, suprantama informacija gali padėti sumažinti nerimą, o dėl pernelyg didelio informacijos kiekio nerimas gali sustiprėti.

„Vaikas turi gauti informaciją, bet ją reikia atitinkamai dozuoti.“ (Estija, advokatas)

Vaiko amžius ir išsivystymo lygis turi įtakos jo gebėjimui suprasti informaciją apie procesą. Todėl informacija turėtų būti teikiama atsižvelgiant į vaiko amžių, vystymosi etapą, gyvenimo sąlygas ir psichologinę būklę. Specialistai sutaria, kad vaikams turi būti teikiama tinkama informacija ir kad net ir labai maži vaikai geba suprasti, kad jų parodymai yra labai svarbūs. Vis dėlto, specialistai teigia, kad labai mažiems vaikams reikėtų suprasti tik bendro pobūdžio informaciją apie procesą ir savo vaidmenį jame, o ne gilintis į proceso detales.

Informacijos teikimo kanalai labai įvairūs – tai internetinė medžiaga, kurioje specialistams nurodoma, kaip ir apie ką informuoti vaikus, teismo šaukimai arba informaciniai raštai, parengti suaugusiesiems, žodiniai paaiškinimai vaikams apie jų teises arba specialiai parengtos informacinės brošiūros įvairių amžiaus grupių ir išskirtingos kalbinės aplinkos kilusiems vaikams. Vaikams parengtą informacinę medžiagą taip pat turėtų gauti vaikui paramą teikiantys tėvai ir specialistai (socialiniai darbuotojai, teisiniai atstovai), kad informuoti vaikus jie galėtų paprasta ir suprantama kalba.

Pavyzdinė praktika

Galimybė vaikams susipažinti su teisine informacija ir gauti teisinių patarimų

Keliuose Prancūzijos miestuose įsteigti informacijos centrai, kuriuose atitinkamos specializacijos teisininkai vaikams teikia informaciją apie jų teises ir kuriuose teikiami patarimai bei parama civilinės ir baudžiamosios teisės klausimais. Susitikimai šiuose informacijos centruose yra nemokami ir konfidencialūs, paslaugos teikiamos iškart, iš anksto nesusitarus, be to, veikia karštoji linija ir rengiami informuotumo didinimo susitikimai mokyklose.

The image shows four posters for the 'AVOC'enfants' program. The first poster on the left is titled 'TES PARENTS SE SÉPARENT ou sont séparés. Tu es placé(e) ou tu risques d'être PLACÉ(E) en dehors de ta famille ...' and 'Tu es victime de rackets.' The second poster is titled 'Tu as été AGRESSÉ(E) physiquement, sexuellement ...' and 'Tu es VICTIME de rackets.' The third poster is titled 'Avec l'adulte est une association d'adultes ayant pour objet le conseil des enfants, des jeunes adultes et leur défense directes toutes les juridictions où leurs intérêts sont en jeu.' and 'Pour obtenir immédiatement un rendez-vous Tél : 05 49 88 77 38'. The fourth poster is titled 'Tu l'interroges sur TES DROITS. Tu as besoin d'être entendu ...' and 'Tu es victime d'une infraction. Tu es victime d'une infraction. Tu es victime d'une infraction.' The posters also include the organization's name 'AVOC'enfants' and contact information.

Čia reklamuojama su vaikais dirbančių advokatų programa (pranc. Avoc'enfants), pagal kurią civilinėse arba baudžiamosiose bylose dalyvaujantys vaikai ir jaunuoliai gali susitikti su vaikų reikalų srities advokatu ir gauti su vaikų teisėmis susijusių patarimų ir informacijos.

„Kiekvienas naujas žmogus ateina su savitu požiūriu į vaikus ir skirtingai mato ir supranta tai, kaip turi būti dirbama [...] tai nėra veiksminga. Pavyzdžiui, įsivaizduokime, kad prieš metus dalyvavome kokiam nors teismo procese [...], koks nors mano kolega (arba aš pats) dirbo su vaiku. Vėliau, po kiek laiko, mano naujam kolegajai ateina naujas teismo šaukimas dalyvauti naujoje byloje, kurioje dalyvauja tas pats vaikas. Kolega pateikia jam informaciją kitai. Vaikas gali sutrikti, bet gali ir nesutrikti.“ (Bulgarija, socialinis darbuotojas)

Teisė gauti informaciją galioja ne tik tada, kai vaikai jau dalyvauja teismo procese, bet ir prieš jam prasidedant. Vaikas turi teisę gauti informaciją apie jo teisę būti išklaustam ir sužinoti apie tai, kas gali turėti jam įtakos. Prancūzijoje laikomasi visapusiško požiūrio.

Respondentai teigia, kad apskritai vaiko teisė gauti informaciją tiek baudžiamajame, tiek civiliniame teismo procese galėtų būti įgyvendinama geriau. Jei informacinė medžiaga yra pritaikoma vaikų poreikiams, atsižvelgiant į jų amžių ir brandumo lygį, ir jiems yra teikiamos konkrečios informacijos paslaugos, pavyzdžiui, ikiteisminiai vizitai, vaikai jaučiasi saugiau ir kalba laisviau, o tai taip pat reiškia, kad į jų parodymus atsižvelgiama labiau.

Privalomos vaikų informavimo procedūros. Kada, apie ką ir kas turi informuoti

- Kalbėdami tiek apie baudžiamąją, tiek apie civilinę teisę, specialistai paprastai teigia, kad nacionalinė sistema yra pernelyg bendro pobūdžio. Jiems trūksta informacijos apie tai, kur, kada, apie ką, kaip ir kas turi informuoti vaikus. Taigi vaikams suteikiama skirtinga informacija, o tai nėra visavertis vaikų informavimo būdas. Valsybės narės ir, atitinkamais atvejais, ES turėtų užtikrinti, kad teisė gauti informaciją visuose teismo procesuose visiems vaikams būtų įtvirtinta teisės aktų nuostatomis.
- Informacijos apie teismo sprendimą teikimas, ko gero, kelia daugiausia rūpesčių visose tirtose valstybėse narėse. Poteisminę informaciją turėtų sudaryti aiški nuoroda į vaiko teises ir galimybes, kuriomis jis gali pasinaudoti, įskaitant teisę teikti apeliacinį skundą ir gauti reabilitacijos paslaugas. Tokia informacija visada turėtų būti teikiama vaiko interesus atitinkančia kalba ir kuo labiau atitikti jų amžių ir brandumo lygį.
- Pareiga informuoti vaikus civilinės teisenos srityje yra net mažiau griežtai įtvirtinta nei baudžiamosios teisenos srityje. Kol vaikai nesulaukė teisinio veiksnio amžiaus, dažniausiai

juos informuoja tėvai arba teisiniai atstovai. Valsybės narės turėtų apsvaistyti, ar rengiant atitinkamas nuostatas nevertėtų padidinti psichologų ir atitinkamų socialinės priežiūros specialistų vaidmenį ir išplėsti vaikui teikiamos informacijos aprėpties.

Pavyzdinė praktika

Aukomis tapusių vaikų informavimas apie teismo proceso baigtį

Vokietijoje 1986 m. paskelbtu Aukų apsaugos aktu ir dviem Aukų teisių reformos aktais sustiprintos aukų ir liudytojų teisės. Jais įtvirtinta pareiga informuoti aukas apie galutinį sprendimą ir užtikrinti joms galimybę susipažinti su teismo bylomis. Suomijoje taikoma panaši praktika – užtikrinama, kad aukomis tapę vaikai būtų informuojami apie teismo proceso baigtį. Jei auka tapusiam vaikui dar nėra 15 metų, teismo sprendimas pranešamas to vaiko teisiniam patarėjui arba globėjui. Tada teisinis patarėjas jį privalo pranešti vaikui ir šeimai. Be to, globėjas arba teisinis patarėjas informuoja vaiką apie visas praktines sprendimo detales, pavyzdžiui, žalos atlyginimą. Jei vaikui daugiau nei 15 metų, teismo sprendimas jam pranešamas asmeniškai.

Paramos paslaugos, skirtos vaikams ir jų tėvams tinkamai informuoti

- Paramos paslaugos, visų pirma skirtos aukoms ir liudytojams, yra labai svarbios tada, kai vaikams ir jų tėvams reikia suteikti informaciją, parengti vaikus teismo apklausoms, lydėti juos per visą procesą, stebėti, ar jie supranta padėtį, ir užtikrinti bendrą jų apsaugą. Paramos paslaugų pavyzdžiai galėtų būti ikiteisminiai vizitai, kurių metu vaikai supažindinami su teismais, vizitai į namus, taip pat parama prieš prasidedant teismui, teismui vykstant ir jam pasibaigus. ES valstybės narės ir, atitinkamais atvejais, ES turėtų užtikrinti, kad paramos paslaugos būtų teikiamos ir jomis galėtų pasinaudoti visi teismo procesuose dalyvaujantys vaikai.
- Paramos paslaugos siūlomos daugumoje valstybių narių, tačiau vyrauja bendras įsitikinimas, ypač tarp socialinės priežiūros specialistų, kad reikėtų padaryti gerokai daugiau. Valstybėse narėse, kuriose informavimo procedūroms netaikomi privalomi reikalavimai, paramos programos paprastai taikomos nagrinėjant sunkias bylas arba tam tikrų rūšių nusikaltimus, pavyzdžiui, prekybos žmonėmis ar seksualinės prievartos, ir yra skirtos aukoms, bet nebūtinai liudytojams.

Be to, vaikai ir jų tėvai dažnai nepakankamai informuojami apie paramos paslaugas, kuriomis jie gali pasinaudoti, taigi jie netenka galimybės pasinaudoti tuo, kas jiems priklauso. Reikėtų imtis veiksmų ir užtikrinti, kad informacija apie paramos paslaugas ir tai, kaip jomis pasinaudoti, būtų suteikiama vaikams ir jų tėvams arba globėjams. Taip pat valstybės narės turėtų pripažinti, kad, informuojant ir teikiant paramą vaikams, labai svarbus yra tėvų vaidmuo, ir remti pastangas didinti tėvų informuotumą ir paramą.

Pavyzdinė praktika

Tarpininko vaidmuo apklausose

Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje ir Velse), be teisinės paramos priemonių, kuriomis gali pasinaudoti vaikai, labai svarbūs yra tarpininkai. Tarpininkas gali padėti planuojant ir rengiant policijos apklausą, parengti rašytinį pranešimą teismui dėl vaiko gebėjimo bendrauti ir patarti, jei apklausiant vaiką pateikiami netinkami klausimai. Tačiau dėl tarpininkavimo sąnaudų ir tarpininkų stygiaus ši paramos priemonė negali būti taikoma visuotinai. Registruotų tarpininkų paslaugomis vis dažniau naudojamas siekiant paremti labai mažus vaikus arba specifinę negalią, dėl kurios sklandus bendravimas negalimas, turinčius vaikus, tačiau šiuo požiūriu nenuskriausti vaikai tarpininkų paslaugomis pasinaudoti paprastai negali. Tačiau teisėjai, remdamiesi darbo su tarpininkais patirtimi, teigia, kad netinkami klausimai neturėtų būti pateikiami net ir tais atvejais, kai tarpininkas nedalyvauja.

Daugiau informacijos rasite 1999 m. Jaunimo teisenos ir nusikalstamumo įrodymų akte (angl. Youth Justice and Criminal Evidence Act) www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/23/contents

Vienas asmuo, atsakingas už vaiko parengimą, informavimą ir rėmimą prieš teismo procesą, teismo procesui vykstant ir jam pasibaigus

- Tiek baudžiamosios, tiek civilinės teisės srityje nacionalinės sistemos paprastai būna pernellyg bendro pobūdžio ir jose konkrečiai nenurodoma, kas turi informuoti vaikus. Taigi informavimo prievolė gali atitekti tėvams, nesvarbu, ar jie patys yra gerai informuoti ar yra neutrali šalis. Kita vertus, specialistai gali susikurti savo praktiką, tačiau dažnai jos skirsis viena nuo kitos. Valstybės narės ir, atitinkamai atvejais, ES turėtų užtikrinti, kad specialistams būtų parengtos aiškios vaikų informavimo taisyklės ir gairės, ir taip garantuoti, kad būtų laikomasi nuoseklaus, standartizuoto ir vaikų interesus

atitinkančio požiūrio. Be to, šiuo tikslu visi už vaikų informavimą atsakingi specialistai turėtų būti atitinkamai išmokomi.

- Tyrimo duomenimis, vaikas gauna per mažai informacijos, jei nėra vieno specialisto, paskirto atlikti kontaktinio asmens funkciją ir per visą procesą teikti vaikui informaciją ir jį parengti. Todėl valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę skirti vieną atsakingą asmenį. Šis asmuo turėtų būti pakankamai išmokytas ir padėti vaikui visais teismo proceso etapais, be to, jis turėtų tarpininkauti vaikui ir vaiko paramos ir apsaugos tarnyboms, taip pat policijos pareigūnams, teisėjams, prokurorams ir advokatams bei tėvams. Manoma, kad šiam vaidmeniui labiausiai tinka socialinės priežiūros specialistai, nes jie ilgiau negu teisėjai ir kiti teisės srities specialistai gali teikti paramą vaikui. Jei nėra galimybės paskirti vieno kontaktinio asmens, valstybės narės turėtų užtikrinti, kad įvairūs už informavimą atsakingi subjektai veiksmingai koordinuotų savo veiksmus.

Galimybė gauti vaiko interesus atitinkančią informaciją

- Daugelis šalių yra parengusios vaiko interesus atitinkančią medžiagą, kurioje paaiškinamas teisinis procesas, vaiko teisės, susijusių asmenų vaidmenys, vaikui skirtas teismo šaukimas ir teisiniai pranešimai, taip pat tai, ką vaikui teks patirti teisme. Kitose šalyse vaikams įteikiama ta pati informacinė medžiaga kaip ir suaugusiesiems, tačiau net ir ši medžiaga prieinama ne visada. Valstybės narės turėtų nustatyti aiškias standartizuotas vaiko interesus atitinkančios informacijos teikimo visuose teismo procesuose dalyvaujantiems vaikams taisykles ir taip užtikrinti, kad būtų laikomasi vienodo požiūrio. Turėtų būti naudojami įvairūs kanalai ir priemonės, pavyzdžiui, elektroninės ir spausdintinės brošiūros ir skrajutės, o informacija turėtų būti pateikiama tiek raštu, tiek žodžiu. Medžiaga, kuri jau yra parengta, turėtų būti daloma ir naudojama tiek tarp ES valstybių narių, tiek jų viduje.

Pavyzdinė praktika

Vaiko interesus atitinkančių informacinių brošiūrų platinimas

Škotijos vaikų reikalų pranešėjo administracija (angl. *Scottish Children Reporter Administration*) parengė įvairių vaikams skirtų brošiūrų apie vaikų apklausos sistemą ir jų vaidmenį joje. Brošiūros skirtos įvairioms amžiaus grupėms: penkerių–aštuonerių, aštuonerių–12 metų amžiaus vaikams ir vaikams nuo 13 metų*. Vaikų reikalų pranešėjas šias brošiūras siunčia vaikui (jei vaikui mažiau negu 12 metų – vaiko tėvams) kartu su kreipimosi pagrindimu. Pokalbiuose su vaiku socialinis darbuotojas, remdamasis šia medžiaga, paaiškina vaikui, kaip bus vykdoma apklausa, ir atsako į jam kiliusius klausimus. Atsižvelgdamas į vaiko amžių ir gebėjimus, socialinis darbuotojas gali nuspręsti taikyti žaidimų terapiją. Škotijos vaikų reikalų pranešėjo administracija atliko tyrimą, kuriuo siekė išsiaiškinti savo vykdomo vaikų gynimo teisme veiksmingumą, ir nustatė, kad vaikai informuojami nepakankamai. Ši institucija parengė projektą, kuriuo siekta peržiūrėti ir patobulinti naudojamą medžiagą, remiantis įgyvendinant sistemą dalyvavusių vaikų patirtimi**.

* Škotijoje leidžiamos brošiūros www.scotland.gov.uk.

** Kad visiems vaikams būtų geriau (angl. *Getting It Right For Every Child*) – vaikų ir jaunuolių patirtis, susijusi su jų gynimu teisme ir dalyvavimu vaikų apklausos sistemoje. Daug žodžių ir daug lentelių (angl. *Big Words and Big Tables*) www.gov.scot/Publications/2006/04/27142650/0.

Teisė į apsaugą ir privatumą

Tarptautiniuose standartuose aiškus prioritetas teikiamas vaikų, dalyvaujančių teismo procesuose, apsaugai, tačiau kartu vaikai raginami juose dalyvauti. Globėjai ir saugi aplinka vaikams būtina, kad jų dalyvavimas būtų visavertis ir veiksmingas ir kad būtų išvengta bet kokio galimo jų traumavimo.

Vaikų apsaugos priemonės taikomos daugeliu įvairių lygmenų viso teismo proceso laikotarpiu, todėl turėtų būti sutariama, kad tik jas įgyvendinant pavyks užtikrinti vaiko interesus atitinkantį teisingumą. Jos svarbios užtikrinant vaiko teisę būti išklauptam jo nediskriminuojant ir kartu atsižvelgiant į tai, kaip būtų galima geriausiai apginti vaiko interesus, taigi čia taip pat taikytinos vaiko privatumo apsaugos priemonės. Apskritai, taikant nuoseklią ir sistemą vaiko interesus atitinkančią praktiką, pagrįstą aiškiais taisyklėmis ir gairėmis, labiau tikėtina, kad vaikas bus apgintas ir saugus. Vis dėlto, specialistai tvirtina, kad kai kuriose srityse, norint savo darbo metodą pritaikyti konkrečiam atvejui, svarbu laikytis lankstaus požiūrio.

„Žinoma, negali būti tikras, kad [informacija] visada suteiks saugumo; gali būti priešingai – ji gali būti dar didesnio nerimo priežastis. Iš dalies mes, suaugusieji, neturėtume per daug galvoti apie tai, kad vaikai turi būti apsaugoti. Žinoma, tu neišvengiamai turi galvoti ir apie tai, t. y. kad pareiga apsaugoti vaiką yra svarbesnė nei vaiko pareiga būti bylos dalimi. [...] Bet ir vėl, jei kalbėsime tik apie bylą ir jos eigą, juk tai negali kaip nors pakenkti.“
(Suomija, globėjas (kitos srities specialistas))

FRA faktinės medžiagos tyrimo ir Europos Komisijos duomenų rinkimo rezultatai rodo, kad didžioji dauguma tirtų valstybių narių dėjo daug pastangų, kad baudžiamajame procese dalyvaujantiems vaikams nebūtų daroma jokios žalos ir kad būtų apsaugotas jų privatumas. Nustatyta, kad vaikų teisė į apsaugą ir privatumą įgyvendinama pažangiausiai – tiek struktūriniu, tiek procedūriniu požiūriu. Vaikų teisė į privatumą taip pat įvairiais būdais reglamentuojama civilinės teisės srityje.

Siekiant, kad vaikams nebūtų daroma jokios žalos, pavyzdžiui, kad jų atžvilgiu nebūtų imamasi atsakomųjų veiksmų, jie nebūtų bauginami ir netaptų pakartotinės viktimizacijos objektu, turėtų būti priimtos prevencinės priemonės. Šios priemonės ypač svarbios, kai vaikas yra šeiminio smurto auka arba nukentėjęs nuo artimų globėjų. Vaiko privatumui taip pat gresia didelis pavojus, kai jis tiesiogiai susiduria su teisingumo sistema, ypač kai byla pritraukia žinias-klaides dėmesį. Atsižvelgiant į tai, Europos Tarybos gairėse nustatyta įvairių apsaugos priemonių, skirtų užtikrinti visišką vaiko privatumo apsaugą. Konkrečiai, žiniasklaida neturėtų viešinti asmeninės informacijos apie vaikus ir jų šeimas – vardų ir pavardžių, nuotraukų, adresų. Visada, kai vaikas apklausiamas arba duoda parodymus, turėtų būti skatinama naudoti vaizdo kameras. Šiose procedūrose turėtų dalyvauti tik tiesiogiai su byla susiję asmenys, o bet kokia vaiko pateikta informacija turėtų būti konfidenciali, jei kyla grėsmė, kad vaikas gali nukentėti. Be to, galimybė susipažinti su asmens duomenimis ir juos perduoti turėtų būti suteikiama tik jei tai absoliučiai būtina, stengiantis geriausiai apginti vaiko interesus.

Vaiko apsaugos sistemos

- Valstybės narės privalo užtikrinti, kad teismo procesuose dalyvaujantys vaikai būtų laikomi asmenimis, kuriems reikalinga speciali apsauga, užtikrinama atsižvelgiant į jų amžių, brandumo lygį, gebėjimą suprasti ir į bet kokius veiksnius, apsunkinančius jų gebėjimą bendrauti. Vaiko apsaugos sistemos turėtų būti grindžiamos integruotu ir kryptingu požiūriu, kurio laikantis atsižvelgiama ne tik į vaiko specialiuosius poreikius apskritai, bet ir į visus kitus pažeidžiamumo aspektus, pavyzdžiui, jei tai seksualinės prievartos arba šeiminio smurto aukos arba liudytojai, neįgalūs ar

migranto statusą turintys vaikai. Tam taip pat reikėtų stiprinti už bylas, susijusias su vaikais, atsakingų specialistų, turinčių kompetencijos vaiko apsaugos ir saugumo srityje ir gebančių padėti nustatyti bet kokios specialios apsaugos poreikį, struktūrą. Planuojant ES politiką, daug dėmesio reikėtų skirti veiksmingų ir koordinuotų vaiko apsaugos sistemų taikymo gairėms.

Pavyzdinė praktika

Vaiko tapatybės apsauga internete

Estijoje viešai skelbiamuose teismo dokumentuose (taip pat ir teismo svetainėje) vaiko tapatybės duomenys neskelbiami – pateikiami tik vaiko inicialai.

Prancūzijos spaudos laisvės įstatymais taip pat reikalaujama užtikrinti, kad aukomis tapusių vaikų tapatybė nebūtų viešinama.

Šaltinis: 1881 m. liepos 29 d. Įstatymo dėl spaudos laisvės 39 bis straipsnis (pranc. Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse (1881), Article 39 bis)

Procedūrinių apsaugos priemonių nustatymas siekiant užtikrinti vaiko apsaugą

- Nacionalinėse teisinėse sistemose numatyta įvairių teismo apklausose taikytinų apsaugos priemonių, kurios turėtų būti laikomos pagrindinėmis priemonėmis, padedančiomis užtikrinti vaiko interesus atitinkantį teisingumą. Vis dėlto praktikoje šios priemonės taikomos pernelyg retai ir paprastai dėl jų paliekama spręsti teisėjui. Kai kurios iš jų gali būti taikomos tik tam tikro amžiaus vaikams arba tik tam tikrą vaidmenį teismo procese atliekantiems vaikams, pavyzdžiui, tik aukoms, bet ne liudytojams. Valstybės narės turėtų nustatyti procedūrines apsaugos priemones ir stebėti jų įgyvendinimą, kad užtikrintų visų teismo procesuose dalyvaujančių vaikų apsaugą nuo galimos žalos, pakartotinio traumavimo ar atpažinimo prieš teismo procesą, teismo procesui vykstant ir jam pasibaigus.
- Tokios apsaugos priemonės – tai, pavyzdžiui, vaizdo įrašymas; ši priemonė turėtų būti visada naudojama baudžiamajame teismo procese, o prireikus – ir civiliniame. Aplinka taip pat turėtų būti pritaikyta taip, kad apklausų skaičius būtų kuo mažesnis, būtų galima reguliuoti specialistų dalyvavimą, sudaryti sąlygas gauti paramos paslaugas ir kreiptis į nuolatinę pagalbą vaikams teikiančius asmenis tiek vykstant teismo procesui, tiek jam pasibaigus.

- Policijos nuovadose, teismo pastatuose ir kitose vietose, kur vykdomos vaikų apklausos, turėtų būti įdiegta veikianti įrašymo įranga, o specialistai turėtų būti išmokyti ja naudotis. Turėtų būti atitinkamai paskirstomi žmogiškieji ir finansiniai išteklių.
- Tapatybės apsaugos priemonėmis turėtų būti saugomas teismo procesuose dalyvaujančių vaikų privatumas, pavyzdžiui, turėtų būti užtikrinama, kad įrašai būtų laikomi saugiai, deramai laikantis duomenų apsaugos teisės aktų.
- Valstybės narės turėtų parengti priemones, skirtas tam, kad vaikas išvengtų kontakto su kaltinamuoju (pavyzdžiui, tiesioginė vaizdo sąsaja, pertvaros tarp vaiko ir kaltinamojo, kaltinamojo išvedimas iš teismo salės, kol vaikas duoda parodymus) ne tik tada, kai vykdoma vaiko apklausa, bet taip pat prieš apklausą ir po jos. Valstybės narės ir, atitinkamais atvejais, ES turėtų užtikrinti, kad visais teismo proceso etapais aplinka atitiktų vaiko interesus ir kad visuose teismo pastatuose ir policijos nuovadose būtų įrengti tinkami vaiko interesus atitinkantys laukiamieji ir atskiri jėjimai. Tokie jėjimai turi būti sistemiskai naudojami siekiant apsaugoti vaiką, kad jis nesusitiktų tariamo nusikaltimo vykdytojo arba šeimos nario, dėl kurio įvyko konfliktas su tuo vaiku, ir pasirūpinti, kad aplinka, kurioje vaikui tenka laukti apklausos, nebūtų atšiauri.

Pavyzdinė praktika

Vaiko ir kaltinamojo kontakto prevencija

Estijoje, Tartumos aukų paramos centre (est. *Tartumaa Ohvriabikeskus*) iš kitos pastato pusės įrengtas atskiras jėjimas labai stipriai traumuotiems vaikams. Kai kuriuose teismo pastatuose Suomijoje taip pat yra atskiri jėjimai, o Jungtinėje Karalystėje teismo pastatuose įrengti atskiri jėjimai ir laukiamieji yra laikomi dideliu teismų privalumu.

Estija. Atskiras jėjimas iš kitos Tartumos aukų paramos centro pastato pusės.

Teisė į nediskriminavimą

Europos Tarybos gairėse nediskriminavimas, vaiko interesai, orumas ir teisinė valstybė įvardijami kaip pagrindiniai vaiko interesus atitinkančio teisingumo principai. Apklausoje dalyvavę specialistai teigia, kad nediskriminavimas yra ypač svarbus neįgaliesiems, taip pat kitokios nacionalinės arba etninės kilmės vaikams.

Nors galioja teisinės nuostatos dėl vienodo požiūrio, respondentai pabrėžia, kad pasitaiko sunkumų, susijusių su vaikais, atsidūrusiais pažeidžiamoje padėtyje, kurios pobūdis priklauso nuo konkrečios šalies. Kai kuriose šalyse respondentai daugiausia dėmesio skyrė požiūriui į romų vaikus, kitose – į prekybos žmonėmis aukas. Visais atvejais respondentai pabrėžė, kad reikia prisitaikyti prie specifinių vaiko poreikių, ir išreiškė susirūpinimą dėl asmenų, dirbančių su vaikais, kvalifikacijos stokos ir galimybes sukurti tinkamą aplinką.

„[...] Nėra sistemos, kaip reikėtų rūpintis tokiais [neįgaliais] vaikais, ir šią problemą vieni perduoda kitiems. [...] Sakyčiau, kai tik mes susiduriame su tokių problemų turinčiu vaiku, kuriam reikia tokių sričių kaip socialinės priežiūros, medicinos, švietimo ir teismų specialistų pagalbos, staiga pradėdame įžvelgti trūkumus sistemoje, kuri sumanyta nepagalvojus apie tai, kad tokiais vaikais reikia pasirūpinti.“ (Prancūzija, prokuroras)

Teismo procesuose turėtų būti laikomasi vienodo požiūrio į vaikus, neatsižvelgiant į jų lytį, rasę, odos spalvą, etninę ar socialinę kilmę, genetinius bruožus, kalbą, religiją ar tikėjimą, politines ar kitokias pažiūras, priklausymą tautinei mažumai, turtinę padėtį, gimimą, negalią, amžių, seksualinę orientaciją, lyties tapatybę ar lyties raišką. Valstybės narės turėtų atkreipti ypatingą dėmesį į vaikus, atsidūrusius itin pažeidžiamoje padėtyje, pavyzdžiui, vaikus, gyvenančius ypač dideliame skurde, arba atskirtus migrantų vaikus.

Vienodo požiūrio į visus teismo procesuose dalyvaujančius vaikus užtikrinimas

- Valstybės narės ir, atitinkamais atvejais, ES turėtų užtikrinti, kad, taikant visas susijusias procedūras apsaugos priemones ir teikiant visas paslaugas, prieš vaikams pradėdant dalyvauti teismo procesuose, teismo procesams vykstant ir jiems pasibaigus, būtų laikomasi vienodo požiūrio į vaikus. Siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi kryptingo požiūrio, ir stebėti, kaip įgyvendinama teisė kreiptis į teismą, reikėtų pasirūpinti galimybe visiems vaikams susipažinti su vaikų teisės kreiptis į teismą duomenimis, suskirstytais

pagal grupes (pavyzdžiui, ypač pažeidžiamoje padėtyje atsidūrę vaikai).

- Respondentai išreiškė susirūpinimą dėl kompetencijos įvairovės srityje stokos, dėl kurios gali būti sunkiau pasinaudoti paslaugomis. Visi specialistai turėtų būti supažindinti su įvairiais vaikų pažeidžiamumo aspektais, kurių gali pasitaikyti, ir arba paskirti ekspertus, arba dirbti su jais šiuo klausimu. Turėtų būti parengtos gairės arba protokolai, kuriais vadovaudamiesi specialistai dalyvautų procedūrose; jie turėtų būti įtraukti į apsaugos ir saugumo užtikrinimo priemonių rinkinius.
- Britų respondentai teigiamai įvertino Jungtinės Karalystės iniciatyvą išversti esamą vaiko interesus atitinkančią medžiagą į įvairias kalbas. Jie taip pat nurodė, kad taikoma ir kitokia teigiama praktika, pavyzdžiui, tai, kad seksualinės prievartos aukomis tapusių mergaičių apklausas atlieka policijos pareigūnės moterys, taip pat Jungtinės Karalystės prokurorų gairės dėl protinę negalią turinčių asmenų apklausų rengimo. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad specialiomis gairėmis ir nuostatomis būtų reglamentuota ir apibrėžta, kaip paremti teismo procesuose dalyvaujančius vaikus, įskaitant tinkamą jų informavimą jų suprantama kalba ir būdu, atsižvelgiant į vertimo raštu ar žodžiu poreikį ar kliūtis, susijusias su fizine ar kitokia negalia.
- Ypatingą dėmesį valstybės narės turėtų skirti tam, kad būtų lengviau pasinaudoti teise kreiptis į teismą ir kad vaikams, ypač tiems, kurie yra atsidūrę pažeidžiamoje padėtyje, būtų suteikiama reikiama teisinė pagalba, užtikrinamas jų teisinis atstovavimas ir teikiama parama.

FRA VEIKLA

Priešiškumo negalią turinčių vaikų atžvilgiu prevencija

Kryptingas priešiškumas negalią turinčių vaikų atžvilgiu yra sritis, kurioje labai trūksta duomenų iš visų ES valstybių narių. FRA ketina įgyvendinti naujovišką projektą, kuriuo bus siekiama spręsti problemas, susijusias su pernelyg dažnu prievartos nutylėjimu, paramos stoka ir prastu negalią turinčių vaikų savo teisių išmanymu, ir supažindinti su šių problemų sprendimo praktika.

Veiksmingai išspręsti šią priešiškumo problemą ES institucijoms, ES valstybėms narėms ir pilietinei visuomenei padės išsami palyginamoji informacija apie visoje ES taikomus teisės aktus, įgyvendinamą politiką ir teikiamas paslaugas. Ataskaita bus paskelbta 2015 m.

Daugiau informacijos rasite adresu <http://fra.europa.eu/en/project/2012/children-disabilities-targeted-violence-and-hostility>

Vadovavimosi vaiko interesais principas

Europos Tarybos gairėse vaiko interesai įvardijami kaip vienas iš keturių pagrindinių vaiko interesus atitinkančio teisingumo principų.

Vis dėlto, nors vaiko interesų sąvoka yra įtvirtinta daugumos tirtų ES valstybių narių norminėje sistemoje, didžioji dalis respondentų mano, kad ji yra sudėtinga ir pernelyg neapibrėžta, todėl gali būti aiškinama įvairiai, ir teigia, kad veikiausiai trūksta priemonių, padedančių nustatyti, įvertinti ir suformuluoti, kaip turėtų būti užtikrinamas tokių interesų gynimas. Respondentai neigiamai įvertino tai, kad nėra aiškios šios sąvokos apibrėžties, nes, jų nuomone, taip gali būti sudaromos sąlygos manipuliacijai, subjektyvumui ir sprendimams, kuriais vaiko teisės praktiškai nebus ginamos.

„Vaiko interesai – kuria prasme? Baudžiamojoje teisėje svarbiausia yra tiesa, objektyvi tiesa. Vaikui tai reiškia, kad, jei jis yra nusikaltimo auka, nusikaltimo vykdytojas turi būti nubaustas.“ (Bulgarija, teisėjas)

Vaiko teisių komitetas¹ nurodo, kad suaugusiojo asmens sprendimas, kaip geriausiai apginti vaiko interesus, negali būti viršesnis už Konvencijoje nustatytą prievolę gerbti visas vaiko teises. Primenama, kad Konvencijoje nenustatyta teisių hierarchija; viso-

mis joje nustatytais teisėmis ginami vaiko interesai, ir jokia teisė negali būti pažeidžiama prisidengiant nepalankiu vaiko interesų sąvokos aiškinimu.

Kad šis principas būtų suprantamas ir juo būtų remiamasi kuo plačiau, Komitetas apibrėžė septynis elementus, į kuriuos reikia atsižvelgti vertinant poveikį vaiko interesams: vaiko teisė pareikšti nuomonę dėl kiekvieno jam įtakos turinčio klausimo, vaiko tapatybė, šeiminių aplinkos išlaikymas ir santykių išsaugojimas, vaiko priežiūra, apsauga ir saugumas, padėties pažeidžiamumas, teisė į sveikatą ir teisė į mokslą.

Vaiko interesų principo taikymas

- Vaiko interesai geriausiai ginami tada, kai įgyvendinamos jo teisės. Kaip aiškina Vaiko teisių komitetas, į vaiko interesus turi būti žvelgiama kaip į teisę, principą ir procedūrinę taisyklę. Siekiant išvengti bet kokio nepalankaus aiškinimo, reikia aiškių teisinių kriterijų, o jų šiuo metu nėra.
- Specialistai taip pat nurodo, kad trūksta priemonių, padedančių nustatyti, įvertinti ir suformuluoti, kaip turėtų būti užtikrinamas tokių interesų gynimas. Todėl teisinėse nuostatose taip pat reikėtų numatyti būtinybę į sprendimus įtraukti „paaiškinimą, kaip tame sprendime įgyvendinama konkreti teisė, t. y. kas, kaip manoma, geriausiai atitinka vaiko interesus, kokiais kriterijais tai pagrįsta ir koks vaiko interesų svoris kitų aspektų atžvilgiu.“²

Specialistų mokymas

2010 m. Europos Tarybos gairėse³ aiškiai nustatyta, kad, siekiant užtikrinti veiksmingą vaikų dalyvavimą, vaikams turėtų būti sudaromos sąlygos bendrauti su atitinkamos specializacijos išmokytais specialistais, kurie teiktų jiems informaciją, rengtų jų apklausas ir juos gintų.

Tačiau taip yra ne visada. Kad su vaikais dirbančių specialistų mokymui skiriama per mažai dėmesio, tampa visiškai aišku įvertinus tai, kiek nedaug apklaustų specialistų yra susipažinę su Europos Tarybos gairėmis dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo. Todėl specialistams turėtų būti organizuojami mokymai apie vaiko teises ir poreikius, bendravimo metodus ir vaiko interesus atitinkančio

² *Ibid.*

³ Europos Tarybos (2010), *Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo*, IV skyriaus A dalies 4 ir 5 punktai.

¹ Vaiko teisių komitetas (2013 m.), bendroji pastaba Nr. 14 dėl vaiko teisės į tai, kad pirmiausia būtų paisoma jo interesų (3 straipsnio 1 dalis), CRC/C/GC/14.

teismo proceso vykdymą, atsižvelgiant į amžiaus skirtumus ir asmenines aplinkybes.

„Daug kartų [...], man atrodo, esu pasielgęs kažkaip intuityviai teisingai, bet, žinoma, būtų gerai vieną kartą išgirsti, kaip derėtų elgtis pagal psichologijos dėsnius; tuomet būtų galima ištaisyti klaidas ir įsitikinti, kad pernelyg nenukrypsti nuo šių gairių. Norėčiau, kad mokymų būtų rengiama daug daugiau, nes šiuo metu teisinio švietimo sistemoje jų apskritai nėra.“ (Vokietija, šeimos teisės srities teisėjas)

Apytikriai du trečdaliai visų apklaustų specialistų yra dalyvavę mokymo programose, o socialinės srities specialistai mokymuose dalyvauja dažniau nei teisės srities specialistai. Nors daugelio šalių teisinėmis nuostatomis įtvirtinta, kad mokymas yra privalomas, dažniausiai mokytis siūloma ir renkama savanoriškai. Parengta daug įvairių sėkmingų mokymo programų, tačiau panašu, kad kai kuriose valstybėse narėse jų labai trūksta. Daugelis specialistų siūlo padėti gerinti rengiant daugiau teisėjams skirtų mokymų vaikų bendravimo srityje ir daugiau socialiniams darbuotojams skirtų mokymų teisės sistemų srityje. Specialistai taip pat teigia, kad sėkmė taikant vaiko teisenos metodus priklauso nuo daugelio veiksnių – asmenybės, tėvystės patirties ir bendradarbiavimo.

„Neturėtume leisti, kad byla būtų neištirta dėl tyrėjų, prokurorų, tiriančiųjų policijos pareigūnų ir (arba) teisėjų arba teisėsaugos įstaigų apskritai nekompetencijos ir patirties stokos, jei tą būtų galėjęs išnarplioti patyręs specialistas. Tam tikru metu žmonės nusivilia teisingumo sistema. Kur slypi problema? Problema ta, kad per menkai mokomi pareigūnai, mes, valstybė. Viskas priklauso nuo mūsų kompetencijos.“ (Bulgarija, teisėjas)

Daugelis mano, kad visose vaikų teisenos sistemos profesinės veiklos srityse pastebimas specializacijos ir reikiamo mokymo darbo su vaikais srityje trūkumas. Respondentai įsitikinę, kad teisės specialistams būtų naudingi mokymai bendravimo su vaikais srityje, o socialinės priežiūros specialistai turėtų naudoti dalyvaudami mokymuose su vaikais susijusių teisės aktų srityje.

Visų su vaikais dirbančių specialistų bendrieji ir tarnybiniai mokymai

- ES valstybės narės, taip pat nacionalinės ir Europos profesinės asociacijos turėtų užtikrinti, kad su vaikais dirbantys specialistai dalyvautų privalomuose atitinkamuose mokymuose vaiko teisių, bendravimo su vaiku ir su vaikais susijusių teisės aktų srityse. Mokymuose turėtų dalyvauti ne tik teisėjai ir prokurorai, bet ir priekinės linijos specialistai – policijos pareigūnai ir teismo darbuotojai.

- Mokymo kursai turėtų būti rengiami nacionaliniu lygmeniu pagal suderintas mokymo programas, kad specialistams būtų sudaromos vienodos sąlygos gauti nurodymus ir išvengti nevienodo požiūrio į vaikus taikymo dėl skirtingos gyvenamosios vietos. Reikia skatinti, kad valstybės narės tiek savo viduje, tiek tarpusavyje keistųsi pavyzdinės praktikos pavyzdžiais, taip pat kad būtų parengti ES mokymo moduliai.
- Kartu su mokymais turėtų būti užtikrinama vadovaujančio asmens priežiūra ir tarpdalykiniai specialistų praktikos mainai.

Pavyzdinė praktika

Policijos pareigūnų mokymas, susijęs su vaikų apklausų rengimu

Suomijoje taikoma metų trukmės tarpdalykinė apklausų rengimo programa vaikų apklausas atliekantiems policijos pareigūnams ir sveikatos priežiūros specialistams. Šiuos mokymo kursus rengia Nacionalinė policijos valdyba ir Teismo medicinos psichiatrijos centras. Dauguma baudžiamuosiuose teismo procesuose dalyvaujančių policijos pareigūnų ir psichologų yra išklause šį kursą ir iš esmės pripažįsta, kad jis davė naudos siekiant, kad per parengiamąją apklausą būtų vadovaujama vaiko interesais.

Panaši praktika taikoma ir Kroatijoje – čia policijos pareigūnai privalo dalyvauti Vidaus reikalų ministerijos rengiamoje trijų mėnesių trukmės mokymo programoje. Išklausiusiems mokymo kursą dalyviams įteikiami pažymėjimai ir suteikiama teisė pasirašyti policijos raportus byloje, kuriose dalyvauja vaikai.

Tarpdalykinis bendradarbiavimas

Tarptautiniuose standartuose, pavyzdžiui, Europos Tarybos gairėse, raginama stiprinti įvairių sričių specialistų bendradarbiavimą ir taip siekti sklandesnio teismo proceso ir sprendimų priėmimo.

„Sistema yra kartu ir priešiška, ir reikalaujanti bendradarbiauti, ir aš nepažįstu nė vieno teisės specialisto, kuris dirbtų pagal kitokią sistemą. Tai yra bendradarbiavimo sistema.“ (Jungtinė Karalystė, socialinis darbuotojas)

Daugiadalykis ir tarpdalykinis bendradarbiavimas gali būti įvairus. Gali būti bendradarbiaujama įprasta forma, kai teismo procesuose taikomi visuotinai priimti darbo metodai, tačiau galimas ir tik su

konkrečiomis bylomis susijęs bendradarbiavimas. Be to, gali būti bendradarbiaujama daugeliu ašių: vienoje profesinėje grupėje arba įvairių profesijų atstovų grupėse (pavyzdžiui, socialinės priežiūros ir teisės specialistų komandinis darbas), vienoje ar keliose teisingumo srityse (pavyzdžiui, geriau koordinuojant civilines ir baudžiamąsias procedūras), taip pat galimas abiejų derinys (pavyzdžiui, kai teisėjai ir socialiniai darbuotojai keičiasi gerosios patirties pavyzdžiais arba dirba nagrinėjant bylas, kuriose dalyvauja vaikai, tiek baudžiamuosiuose, tiek civiliniuose teismo procesuose).

Siekdamos paskatinti profesinį bendradarbiavimą, kai kurios šalys įformino susitarimus arba protokolus. Vis dėlto, daugiausia tarpdalykinių lygmeniu bendradarbiaujama neoficialiai, mezgant asmeninius tinklus ir ryšius. Respondentai pateikė sėkmingo ir nesėkmingo oficialaus ir neoficialaus bendradarbiavimo sistemų pavyzdžių, tad negalima tvirtinti, kad viena iš jų yra pranašesnė už kitą. Nors sėkmės pavyzdžių yra, vis dėlto tokių sistemų ES valstybėse narėse labai trūksta.

„Mes žvelgiame iš skirtingų varpinių. Dirbti tarpdalykinėje aplinkoje yra sudėtinga ir neįprasta. Kuo daugiau dalyvausime tarpdalykiniame mokyme, tuo geriau mums seksis dirbti tarpdalykinėje aplinkoje.“ (Prancūzija, NVO)

Respondentų įsitikinimu, itin svarbu, kad, siekdami užtikrinti vaiko interesus atitinkantį teisingumą, įvairių sričių dalyvaujantys specialistai koordinuotų veiksmus ir bendradarbiautų per visą teismo procesą, – tai padėtų sumažinti apklausų skaičių, sutrumpinti teismo procesų laiką, užtikrinti, kad vaikai būtų nuosekliai informuojami ir tinkamai apklausiami. Atitinkamai, vaikai būtų geriau parengiami, informuojami, apsaugomi ir remiami.

Bendradarbiavimas siekiant geriausios patirties ir rezultatų

- ES valstybės narės, taip pat nacionalinės ir Europos profesinės asociacijos turėtų skatinti institucinį bendradarbiavimą ir tarpdalykinių darbo metodų taikymą ir šiuo tikslu finansuoti atitinkamus mokymo kursus.
- Respondentų įsitikinimu, trūksta specialistų veiksmų koordinavimo mechanizmų, kuriais būtų skatinama taikyti tarpdalykinius darbo metodus, o tai reiškia, kad dirbama nesuderintai, dėl to teismo procesai užtrunka. ES valstybės narės ir, atitinkamai atvejais, ES turėtų užtikrinti, kad tokie mechanizmai pradėtų veikti. Siekiant paskatinti bendradarbiavimą, reikėtų dažniau taikyti ir standartines veiklos procedūras.

Pavyzdinė praktika

Baudžiamųjų ir civilinių tyrimų koordinavimas

Pagal Vokietijoje taikomą Miuncheno modelį (vok. *Münchner Modell*) vadovaujama gairėmis dėl baudžiamųjų ir civilinių tyrimų koordinavimo – taip siekiama išvengti daugkartinių vaikų apklausų, ypač tiriant šeiminio smurto ir seksualinės prievartos bylas. Jose reikalaujama vaikų apklausas filmuoti, kad vėliau filmuotą medžiagą būtų galima pateikti vaikų apsaugos tarnyboms ir tyrėjams. Jomis siekiama užtikrinti tvirtą bendradarbiavimą ir skubų visų teismo proceso šalių (advokatų, vaikų apsaugos tarnybų, ekspertų, vaiko teisinių patarėjų) informavimą, kad tėvams būtų lengviau rasti sprendimą dėl vaiko globos ar teisės su juo bendrauti.

Specializuoti tarpdalykiniai padaliniai aukomis tapusiems vaikams

Visoje Prancūzijoje ligoninėse įsteigta apie 50 specializuotų tarpdalykinių medicinos ir teisės padalinių (pranc. *Unités d'Accueil Médico-Judiciaires*), kurių paskirtis – baudžiamąjį teismo procesą padaryti sklandesnį. Šiuose padaliniuose šeimoms ir vaikams sudaroma galimybė iškart po patikros susitikti su aukų paramos NVO atstovais. Be to, juose sujungiamos vaikų apklausos ir medicininės bei psichologinės patikros. Tokiomis centralizuotomis priemonėmis užtikrinama, kad vaikų apklausos ir patikros būtų rengiamos vaiko interesus atitinkančioje aplinkoje. Jos taip pat padeda procesą padaryti sklandesnį – išvengiama nereikalingo delsimo ir daugkartinių patikrų.

Tūkstančiai vaikų kasmet dalyvauja baudžiamuosiuose ir civiliniuose teismo procesuose – tėvams nutraukiant santuoką arba kaip nusikaltimų aukos ar liudytojai. Tokie teismo procesai gali sukelti stresą kiekvienam. Siekdama išsiaiškinti, ar vykstant teismo procesams užtikrinamos vaikų teisės, Europos pagrindinių teisių agentūra (FRA) atliko tyrimą. Remiantis FRA faktinės medžiagos tyrimo išvadomis, pagrįstomis apklausos, kurioje dalyvavo specialistai ir vaikai, medžiaga, reikia dar labai daug nuveikti, kol vaiko interesus atitinkantis teisingumas bus geriau užtikrinamas visoje Europos Sąjungoje (ES). Nors visos ES valstybės narės yra įsipareigojusios užtikrinti, kad visuose veiksmuose, susijusiuose su vaikais, pirmiausia būtų vadovojamasi vaiko interesais, jų teisė būti išklaustytiems, gauti informaciją, teisė į apsaugą ir nediskriminavimą yra įgyvendinama ne visada. Todėl ES skatina vadovautis 2010 m. Europos Tarybos gairėmis dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo. ES siekia padėti valstybėms narėms gerinti vaikų apsaugą jų teismų sistemose, skatinti prasmingą vaikų dalyvavimą ir taip tobulinti teisingumo sistemą.

Daugiau informacijos

Daugiau informacijos apie vaiko teises pateikiama šiuose FRA leidiniuose:

- ES vaiko apsaugos sistemų apžvalga (angl. *Mapping child protection systems in the EU*) (2014 m.), <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/comparative-data/child-protection>.
- Vadovas „Be tėvų priežiūros likusių vaikų globa“ (angl. *Guardianship for children deprived of parental care*) (2014 m.), <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care-handbook-reinforce-guardianship>.
- Metinė ataskaita „Pagrindinės teisės. 2013 m. uždaviniai ir laimėjimai“ (angl. *Fundamental rights: challenges and achievements in 2013*) (2014 m.), <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/fundamental-rights-challenges-and-achievements-2013>.
- Konferencijos medžiaga „2010 m. konferencija pagrindinių teisių klausimais. Teisingumo ir apsaugos užtikrinimas visiems vaikams“ (angl. *Fundamental Rights Conference 2010: ensuring justice and protection for all children*) (2011 m.), <http://fra.europa.eu/en/publication/2011/fundamental-rights-conference-2010-ensuring-justice-and-protection-all-children>.
- Vaiko teisių apsaugos, įgyvendinimo ir propagavimo Europos Sąjungoje rodiklių nustatymas (angl. *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in European Union*) (2010 m.), <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/developing-indicators-protection-respect-and-promotion-rights-child-european-union>.

FRA veiklos vaiko teisių srityje apžvalgą rasite adresu <http://fra.europa.eu/en/theme/rights-child>.

Leidinių biuras

© Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra, 2015 m.
Iliustracijos: © FRA

Print: ISBN 978-92-9239-783-8, doi:10.2811/6464
PDF: ISBN 978-92-9239-774-6, doi:10.2811/47119

FRA – EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ AGENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viena – Austrija
tel. +43 158030 – faksas +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency